

Людмила МУЛЯР

**НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧА МАЙСТЕРНЯ ЖИВОПИСУ
І ХРАМОВОЇ КУЛЬТУРИ
ПРОФЕСОРА М. А. СТОРОЖЕНКА
В НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ОБРАЗОТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ
Тенденції та перспективи**

У загальній системі мистецької освіти в Україні помітне місце займає сакральне мистецтво. Адаже іконопис, як феномен української духовної культури, сьогодні тісно пов'язаний з українським національним відродженням. У зв'язку з культурними та геополітичними подіями, що випали на долю українського народу в ХХ ст., зародився новий духовний процес: пробудження інтересу до свого власного минулого та збереження національно-історичних традицій із впливом нових ідей.

На початку 90-х рр. ХХ ст. із прийняттям незалежності держави відбуваються глибокі зрушення в народному та церковно-релігійному мистецтві, які тісно пов'язані з духовним життям народу. Поступово відновлюються давні традиції релігійного малярства в іконописних школах і майстернях, що сформувались в державних навчальних закладах та приватних установах. Це спеціалізовані кафедри та відділення сакрального мистецтва, які функціонують при Львівській національній академії мистецтв та Хмельницькій школі іконопису «Нікош». Адаже такі іконописні осередки стають основним джерелом у розвитку духовної та національної культури.

У формуванні релігійно-духовного середовища в галузі мистецтва чільне місце належить київській Національній академії образотворчого мистецтва та архітектури, однієї з провідних іконописних шкіл України.

Вищий навчальний художній заклад бере свій початок 18 грудня 1917 р. як Українська Академія Мистецтв, що була заснована з ініціативи Д. Антоновича, Г. Павлуцького та М. Біляшевського при підтримці Голови Центральної Ради М. Грушевського [1, с. 3]. У 1922 р. Академія була реорганізована

у Київський інститут пластичних мистецтв, а з часом, після об'єднання з Київським архітектурним інститутом — Київський художній інститут (1924) [2, с. 9–10]. У 1992 р. колектив професорів Київського державного художнього інституту повернув закладу статус Академії (яка отримала нову назву — Академія образотворчого мистецтва та архітектури), а згодом, у 2004 р., їй було надано статус національної.

На початку ХХ ст. в Українській академії мистецтв, згідно зі статутом, було створено індивідуальні майстерні, у яких кожен із запрошених професорів вів свій мистецький напрямок. Так, професор М. Бойчук очолив майстерню релігійного живопису, ікони, фрески та мозаїки, яка пізніше була реорганізована у майстерню монументального живопису. У своїй педагогічній практиці М. Бойчук робив акцент на композиції, що організовувала об'ємно-просторове середовище, у якому митець виступав носієм національних особливостей [3, с. 147]. Майстерня заклала фундаментальне підґрунтя для подальшого розвитку храмової культури, але при радянській владі, нажаль, була змушена припинити своє існування.

Наприкінці ХХ ст. завдяки професору М. А. Стороженко, ректору А. В. Чебикіну та Українській Православній Церкві в стінах Академії відродилися давні традиції сакрального мистецтва. Так, у 1994 р. була відкрита майстерня монументального живопису і храмової культури під керівництвом професора Миколи Андрійовича Стороженка [4, с. 93], який у продовж сорока трьох років викладає в Національній академії образотворчого мистецтва та архітектури і є керівником асистентури-стажування.

У навчально-творчій майстерні живопису і храмової культури студенти поступово засвоюють традиції різних шкіл — Візантії, України–Русі, доби Високого Відродження а також епохи українського «козацького» бароко. Професор М. А. Стороженко залучає студентів до нових філософсько-творчих пошуків у поєднанні стильових різновидностей, які взаємозбагачуються у співіснуванні з двома несумісними напрямками: академічним (світським) та сакральним (духовним) мистецтвом, що стало за основу навчальної програми. В майстерні панують фахова і духовна сутності, що взаємопов'язані між собою і утворюють важливі чинники у становленні особистості митця. Відроджуючи давні традиції, українське бароко стало вихідним джерелом ідейного спрямування у творчості керівника та його послідовників. Адже барокове мистецтво продовжує ренесансну тему, в якій акцентується на нероздільну єдність люди-

ни з природою, життям і соціальним середовищем. Саме тому живопис бароко розкриває таємниці гармонії кольорової палітри, надає можливість освоїти пластичну форму та побудову об'ємно-просторової композиції. У методі науково-творчої програми професора М. А. Стороженка сформувалося і стало на сьогодні актуальним мистецтво, якому притаманна стильова цілісність, своєрідний симбіоз минулого та сучасного. Як зазначає автор статті «Думки під склепінням», «Матриця бароко вічна. Змінюється в ньому, в різні епохи, лише часове забарвлення» [5, с. 66]. Працюючи в різних техніках у стилі українського бароко професор Стороженко має за мету навчити майбутніх художників досягнути гармонії, розгадати таємниці народних традицій, наповнити композиції глибоким змістом і духовністю.

Стороженко — один з провідних майстрів образотворчого мистецтва України. Він працює у галузях монументально-декоративного, станкового живопису та книжкової графіки, його твори отримали широке визнання в Україні та поза її межами. Митець очолює посаду академіка-секретаря відділення образотворчого мистецтва Академії мистецтв України і професора київської Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури. Творчу педагогічну діяльність художник поєднує з громадською. Митець бере участь у вітчизняних та міжнародних виставках, його твори зберігаються у державних та приватних збірках України, Росії, Канади, США, ряду країн Європи. Найбільш відомі роботи у галузі сакрального мистецтва виконані оригінальною технікою на основі холодної енкаустики у церкві Миколи Притиска в Києві — «Трійця», «Гавриїл», «Михаїл», «Рафаїл», «Уриїл», «Св. Миколай Мирлікійський» і «Св. княгиня Ольга» (1998–2000), а також твори попередніх років — триптих «Земний хрест», «Різдво», «Воскресіння» (1995) та інші [6]. Майстерня монументального живопису і храмової культури під керівництвом професора М. А. Стороженка має вузькофахову спеціалізацію. Методологічні основи майстерні викладаються на III–VI курсах і визначаються двома основними лініями: академічно-науковою та копіювально-релігійною програмами. Академічна програма будується на реалістичному світогляді, відкриває образне мистецьке бачення зовнішньої і внутрішньої чуттєво-філософсько-духовної реальності, що передбачає пошук специфіки метафізичних начал з рисунка та живопису у виконанні даного об'єкта. Предмет композиції розкриває умоглядність творчого пошуку як у засобі, так і у формі, навчаючи при цьому реалізації матеріальної теми.

Копіювально-релігійна програма у свою чергу поділяється на дві гілки: сакральне мистецтво Візантії та Українське бароко. Така програма надзвичайна у передачі засвоєння технологічних та стильових прийомів, вона ознайомлює з різними великими архаїчними школами, які створили ідею, образ, стиль та канон, і дає можливість переходити від сучасного до минулого, а також до позачасового. Власне, ці два концептуальні напрямки паралельно розвиваються і десь перетинаються між собою, утворюючи таким чином одне ціле, духовно-творчу сутність. Адже такі дві програми визначають фаховість, набуття студентом професійної культури на протязі навчального процесу, що безпосередньо простежується у дипломних проектах VI курсу.

Першими вихованцями майстерні були: І. Я. Пилипенко, О. В. Соловей, В. В. Козик, І. Жук, Г. Іпатьєва, І. Єлісеєва та інші [7]. Після успішного захисту дипломної роботи, двох дипломантів — О. В. Солов'я та І. Я. Пилипенка — було запрошено працювати у новостворену майстерню монументального живопису і храмової культури професора М. Стороженка, де паралельно проходило навчання в асистентурі-стажування. Майстерня професора Миколи Стороженка потребувала поповнення викладацького складу для розширення й удосконалення програми. Незабаром було запрошено ще двох кандидатів на посаду викладача. Таким чином зорганізувалася команда професійних художників, послідовників і однодумців М. А. Стороженка: О. В. Соловей, І. Я. Пилипенко, В. В. Недайборщ та О. В. Вислободов.

Програма майстерні розроблена на основі вищого навчального закладу III–IV рівня акредитації — за курсами, завданнями і погодинно. У майстерні працюють викладачі-спеціалісти: О. Соловей (старший викладач) викладає академічний цикл та іконостас на III курсі; О. Вислободов — техніку і технологію давньої візантійсько-російсько-української та барокової ікони на III–IV курсах; І. Пилипенко — академічну програму і Українське бароко на IV курсі; В. Недайборщ — академічне і сакральне мистецтво у формуванні дипломного ескізу на V курсі; професор М. Стороженко — дипломний проект на VI курсі [6].

Протягом III і IV курсів студенти паралельно засвоюють два напрямки: академічно-науковий та копіювально-релігійний. Така програма надає можливість студенту набути наукову базу, збагатити філософські знання для подальшого творчого пошуку у формуванні світської чи сакральної тематики.

Перші два семестри третього курсу присвячені іконостасу. Студенти вив-

чають давні традиції візантійської ікони, її історію та іконографію. Засвоюють технологічні прийоми виконання починаючи від приготування дошки: нанесення левкасу, золочення, приготування фарб та нанесення контурного рисунку, а також ознайомлюються із стильовим візантійсько-російсько-українським іконописанням. Студенти розробляють свій проект і пишуть темперними фарбами. На четвертому — засвоюють стиль Українського бароко, його пластику форм, монументалізм та експресію ліній, що виражають легкість і декоративність твору. Також студенти ознайомлюються з технікою і технологією темперного та олійного живопису, зокрема італійської та фламандської манери виконання, котре будується на тришаровому методі — підмальовок, прописки й лесировки. Студенти одночасно поєднують академічне та сакральне мистецтво у формуванні дипломного проекту на ступінь бакалавра.

На п'ятому курсі студенти, набувши науково-творчий досвід у сфері сакральної чи світської тематики, розробляють дипломний ескіз, працюючи у різних техніках і стилях. На шостому — реалізують свій академічно-творчий філософський задум у дипломних роботах, під керівництвом професора Миколи Андрійовича Стороженка, який звертає особливу увагу на методичні основи навчального процесу. Найважливішою засадою фахового навчання професор вважає досконале опанування усіх способів виконання творчих і фахових завдань. На здобуття вищої кваліфікації дипломанти отримують ступінь магістра.

У майстерні живопису і храмової культури під керівництвом професора Стороженка діє асистентура-стажування (аспірантура) з трьохрічним курсом навчання, до якої приймаються особи з вищою спеціальною освітою на конкурсній основі. Асистентура складається зі стаціонарної форми навчання чи по контракту. Програма довільна: пишуть постановки, працюють у творчому ключі та виконують практичні заняття на об'єктах. Після трьохрічного творчого стажування аспіранту видається довідка про прослуховування курсу.

Діяльність майстерні у галузі сакрального мистецтва ознаменувалася виставками: «Від школи до храму — 1» (1995); «Від школи до храму — 2» (1996); «Собор» (1996); Благодійна виставка «Гіпербореї» у лікарні м. Вінниця (1999); Виставка аспірантки Г. Іпатьєвої «Третьому тисячоліттю — Україну духовну» — до 137-го концертного сезону Національної філармонії України, за участю у цій виставці майстерні професора А. Чебикіна та інших (2000) [5, с. 71].

Дипломні роботи випускників реалізовані на об'єктах. Аспірант майстерні

В. Козик здійснив розпис темперою церкви Покрова у м. Севастополі (1995). В селі Старопетрівці був створений іконостас асистентами В. Недайборщ, О. Соловей і студентами — Н. Цимбалюк, М. Гайовим, О. Гуртовою та іншими (1997). Також, під керівництвом професора Миколи Стороженка, студенти Д. Савченко, С. Герасименко, О. Цугорко, О. Крюков та асистенти О. Соловей і В. Недайборщ розписували церкву Св. Миколи Притиска у Києві (1998–2000) [5, с. 71].

Висновки. Творчі здобутки майстерні монументального живопису і храмової культури стали логічним продовженням ідеї барокового стилю в малярстві нової доби, започаткованої професором М. А. Стороженком, впровадженої його школою в реальну художню практику. Їхня діяльність спрямувалася головним чином у русло потреб облаштування храмових інтер'єрів, релігійного та сакрального мистецтва.

Художні позиції, закладені в майстерні, знаходять своє відображення у творах студентів, які розуміють, що сакральність не в тому мистецтві, що бере участь у священній літургії, й не в тому, що виконане за канонами барокового стилю, але насамперед в духовній наповненості самих творців.

Сьогодні майстерня живопису і храмової культури під керівництвом професора М. А. Стороженка привертає до себе дедалі більшої уваги. Студенти разом з керівником та викладачами влаштовують виставки, створюють власні каталоги. Завдяки наполегливій, натхненній праці, їхньому вмінню створювати надзвичайне, мистецтво живописно-релігійного твору в стилі Українського бароко та канонічної ікони переживає відродження й прочує подальший розвиток.

1. Українська Академія Мистецтв. Історія і сучасність. — К., 1998.

2. *Чебикін А.* Українська академія мистецтв: традиції, сучасність, перспективи // Українська академія мистецтв. — К., 1994. — Вип. 1.

3. *Шмагало Р.* Мистецька освіта в Україні середини XIX — середини XX ст. (структурування, методологія, художні позиції). — Львів, 2005.

4. *Щербак В.* Сприяє успіхам Микола Чудотворець (Миколі Стороженку — 70) // Образотворче Мистецтво. — 1999. — № 1–2.

5. *Стороженко М.А.* Думки під склепінням (Щодо мистецькості сакральних творів) // Образотворче Мистецтво. — 2001. — № 2.

6. З розмови із керівником майстерні живопису і храмової культури професором М. Стороженком.

7. Стороженко М. А. Українська академія Мистецтв. Майстерня живопису та храмової культури УАМ професора М. А. Стороженка. // Каталог: Від школи до храму. — 1995.

Розглянуто сучасний етап живописного іконопису у майстерні монументального живопису і храмової культури під керівництвом професора М. А. Стороженка в Національній академії образотворчого мистецтва та архітектури у Києві. Значна увага відведена майстерні — історії та розвитку, висвітленню іконографічних образів та сюжетів станкового і монументального малярства, прослідковано художні особливості сакральних творів та відображення історичних мистецьких стилів. Подана хронологія виставкової, практичної діяльності керівника, асистентів та студентів майстерні.

Ключові слова: майстерня монументального живопису і храмової культури під керівництвом проф. М. А. Стороженка, вищий навчальний заклад, сакральне мистецтво, художні особливості.

Рассмотрен современный этап живописной иконописи в мастерской монументальной живописи и храмовой культуры под руководством профессора М. А. Стороженка в Национальной академии изобразительного искусства и архитектуры. Значительное внимание посвящено истории развития научно-творческой мастерской и программе обучения. Представлена хронология выставочной, практической деятельности руководителя, ассистентов и студентов.

Ключевые слова: мастерская монументальной живописи и храмовой культуры под руководством проф. М. А. Стороженка, сакральное искусство, художественные особенности.

The current stage of icon painting in the studio of monumental painting and church culture under the direction of Professor M. A. Storozhenko at the National Academy of Fine Arts and Architecture in Kyiv has been examined. Focus attention has been given to the history of the studio development: the icon painting images and the subjects of easel and monumental painting have been covered, the artistic peculiarities of sacred works and the representation of historical artistic styles have been traced. The chronology of exhibition activity of the research supervisor and students has been presented.

Keywords: studio of monumental painting and church culture under the direction of Professor M. A. Storozhenko, icon painting, traditions, baroque.